

УДК 364:332

*О. А. Мельникова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ

*О. А. Melnykova
Ph.D, Associate Professor at the Department of Enterprise Economics
Kyiv National Economic University of Vadim Hetman, Kyiv*

SOCIAL SECURITY OF A REGION: ESSENCE AND MITIGATION OF RISKS

У статті виділено концептуальні засади соціальної безпеки і розкрито сутність соціальної безпеки регіону: соціальна безпека регіону – це динамічна система, яка відображає взаємодію та координацію суб'єктів і об'єктів соціальної політики держави з метою управління соціально-економічними процесами, підтримки соціальної стабільності в регіоні, протидії зовнішнім і внутрішнім прихованим та наявним загрозам, забезпечення соціального розвитку на регіональному рівні та покращення якості життя населення в регіоні. Визначено суб'єкти та об'єкти соціальної безпеки регіону. Проаналізовано зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на соціальну безпеку регіону. Запропоновано індикатори для оцінки соціальної безпеки регіону. Досліджено основні загрози для соціальної безпеки регіонів України та запропоновано способи протидії їм: забезпечення реалізації основних принципів і завдань соціальної політики на регіональному рівні; адаптування мінімально-необхідних стандартів, нормативів і гарантій життєвого рівня населення відповідно до поточної економічної ситуації в Україні; вдосконалення політики зайнятості населення регіону; створення умов для виправлення демографічної деформації структури населення в регіоні; модернізація і розширення соціальної інфраструктури регіону; створення і просування бренду регіону; забезпечення підтримки реалізації медичної реформи в регіонах України; розвиток системи освіти і підвищення рівня культури населення регіону; створення умов для розвитку підприємництва в регіоні, впровадження принципів соціального підприємництва на підприємствах регіону; сприяння підвищенню соціально-економічної активності населення, соціальної відповідальності та усвідомленості.

The article reveals the conceptual framework of the social security and essence of the social security of a region: social security of a region is a dynamic system that mirrors the interaction and coordination of subjects and objects of the socioeconomic policy conducted by the state to run socioeconomic processes, to maintain social stability in a region, to resist internal and external, obvious and hidden threats, to stimulate the social development at the regional level, and to improve the quality of living of the population in a region. The article identifies subjects and objects of the social security of a region. The article involves the analysis of internal and external factors that influence the social security of a region. The article studies the major threats to the social security of regions of Ukraine and suggests risk mitigation strategies to prevent those threats, including: to guarantee the implementation of the main principles and tasks of the social policy at the regional

level; to adapt minimal required standards, norms, and incentives of standards of living of the population according to the current economic situation in Ukraine; to improve the employment policy in a region; to create conditions for the improvement of the demographically deformed structure of the population in a region; to modernize and to expand the social infrastructure in a region; to create and to promote the brand of a region; to provide support for the realization of the health care reform in regions of Ukraine; to develop the education system and to increase the cultural level of the population of a region; to create conditions for the business development and entrepreneurship in a region, to introduce principles of the corporate social responsibility in businesses of a region; to stimulate the rise of socioeconomic activities of the population of a region, social responsibility, and awareness.

Ключові слова: *соціальна безпека, соціальна безпека регіону, суб'єкти соціальної безпеки регіону, об'єкти соціальної безпеки регіону, індикатори соціальної безпеки регіону*

Keywords: *social security, social security of a region, subjects of social security of a region, objects of social security of a region, indicators of social security of a region.*

Постановка проблеми. В даний час, в умовах геополітичних викликів і внутрішніх проблем в соціально-економічній сфері все більшої актуальності набирає проблема соціальної безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях. Нестабільність у соціальній і економічній сферах підтверджується положенням України в світових рейтингах у 2017 році: індекс економічної свободи (журнал Wall Street Journal та дослідницький центр Heritage Foundation) – 150/180 [1]; рейтинг сприятливості умов ведення бізнесу (Doing Business від Світового банку) – 76/190 [2]; індекс країн світу за рівнем життя (Economist Intelligence Unit) – 83/142 [3]; рейтинг тривалості життя американського Центрального розвідувального управління (ЦРУ) – 71,8 [4]; індекс процвітання (Інститут Legatum) – 112/149 [5]; рейтинг інноваційних економік (Bloomberg) – 42/50 [6]; рейтинг рівня безпеки (Institute for Economics and Peace) – 152/163; [7]; індекс соціального прогресу (Social Progress Imperative) – 64/128 [8]; рейтинг найщасливіших країн (ООН) – 138/156 [9];

Варто відзначити, що рейтинг найбільш щасливих країн, складається з таких соціально значущих індикаторів, як: рівень доходу (ВВП на душу населення), тривалість життя, соціальна підтримка, рівень корупції та щедрість. Нижче 138 позиції рейтингу знаходяться лише бідні країни Африки і Азії, що є дуже тривожним сигналом для України. Соціальна безпека регіонів, є складовим елементом національної безпеки України, тому визначення сутності, критеріїв оцінки і способів протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам є актуальним завданням на даному етапі розвитку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, що пов'язані з соціальною і національною безпекою розглядаються багатьма вітчизняними і зарубіжними фахівцями, при цьому особливої актуальності ця сфера наукових та прикладних досліджень отримала в останні роки.

Так, проблеми соціально-економічної безпеки України та її організаційно-правового забезпечення досліджували такі вчені й практики, як: В. Близнюк, С. Домбровська, О. Ілляш, О. Коваль, А. Колесніков, О. Оберван, О. Поплавська, М. Романюк, Т. Момот, Б. Язлюк, О. Яременко та ін. Серед іноземних економістів, теоретичними і практичними питаннями пов'язаними із соціальною безпекою займаються такі автори, як: О. Байдалова, Р. Джексон, С. Максимов, К. Девіс, П. Пірсона, Д. Хакера та ін. Теоретичним та прикладним аспектом соціальної безпеки регіонів України в наукових дослідженнях приділяється недостатньо уваги, при цьому ґрунтовними можна вважати роботи Т. Заворої, Н. Мехеда, І. Мойсеєнка, В. Онищенко, В. Чепурної та ін. У той же час, диференціація в соціально-економічному розвитку регіонів України, вимагає розробки особливого підходу до розробки механізму регіональної соціальної політики для забезпечення соціальної безпеки з урахуванням специфіки розвитку кожного конкретного регіону.

Формулювання цілі статті. Метою статті визначення сутності соціальної безпеки регіону та індикаторів її оцінки, а також розробка напрямків протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам соціальної безпеки регіонів України та країни в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час існує безліч підходів до визначення соціальної безпеки, аналіз яких дозволяє виділити такі концептуальні положення: соціальна безпека перебуває у тісному взаємозв'язку з політичними, економічними, психологічними і культурними процесами в суспільстві; соціальна безпека, є одним з елементів економічної безпеки, а економічна безпека, у свою чергу, є одним з критеріїв оцінки національної безпеки країни [10, с. 3]; соціальна безпека - це безпека людини, суспільства і держави від реальних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; соціальна безпека забезпечується правовим захистом прав і свобод людини і життєво важливих інтересів суспільства, інструментами соціальної політики держави.

Основні засади соціальної безпеки на законодавчому рівні закріплено в Конституції України, в Концепції (основ державної політики) національної безпеки, в Законі України "Про основи національної безпеки

України” та інших нормативно-правових документах. Центральним органом виконавчої влади в питаннях соціальної політики та захисту населення в Україні є Міністерство соціальної політики України.

Соціальну безпеку регіону можна розглянути як динамічну систему, яка відображає взаємодію та координацію суб'єктів і об'єктів соціальної політики держави з метою управління соціально-економічними процесами, підтримки соціальної стабільності в регіоні, протидії зовнішнім і внутрішнім прихованим та наявним загрозам, забезпечення соціального розвитку на регіональному рівні та покращення якості життя населення в регіоні.

Суб'єктами соціальної безпеки регіону є: держава в особі місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, регіональних представництв виконавчої та судової влади, суспільство, соціальні інститути, громадські організації та об'єднання і т.д.

Об'єктами соціальної безпеки регіону виступають мешканці регіону в цілому та їх соціальна структура, окремі групи та прошарки населення, які потребують соціального захисту і підтримки, соціальна політика регіону, елементи соціальної інфраструктури.

Соціальна безпека регіону має динамічний характер, на який впливає безліч внутрішніх і зовнішніх факторів, явищ і процесів. Так, серед зовнішніх факторів особливо слід виділити такі, як: загальні загрози національній безпеці України, зокрема анексія Криму, військовий конфлікт на Донбасі, міжконфесійні та міжетнічні конфлікти, політична нестабільність в Україні і в світі, кризові явища і структурні зміни в національній економіці, рівень добробуту населення, демографічна структура населення країни, зокрема ринок праці і рівень зайнятості населення, міграційні процеси, ступінь дотримання основних Конституційних прав і свобод особистості, правова справедливість, соціальна політика України, законність, діюча система охорони здоров'я і медичного обслуговування та ін.

До вагомих внутрішніх факторів, що впливають на соціальну безпеку регіонів України можна віднести: ступінь відповідності регіональних принципів управління основним положенням соціальної політики України, економічний розвиток регіону, демографічна картина регіону, стан ринку праці у регіоні, рівень розвитку соціальної інфраструктури, якість медичного обслуговування, доступність освіти, криміногенна обстановка у регіоні, екологічні проблеми та ін.

Динамічний характер соціальної безпеки регіонів викликає необхідність постійного спостереження та оцінки її стану. Для оцінки стану соціальної безпеки регіону необхідно використовувати кількісні і якісні індикатори рівня соціального розвитку регіону. Виходячі з того, що соціальна безпека регіонів України тісно пов'язана з рівнем їх економічного розвитку, у систему індикаторів соціальної безпеки доцільно включати й ключові економічні показники розвитку регіонів.

Так, кількісними індикаторами стану соціальної безпеки регіонів України можуть виступати наступні показники:

- валовий регіональний продукт;
- регіональний людський розвиток;
- квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення;
- співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати;
- розрив між грошовими прибутками 10 % найбільш і 10 % найменш забезпечених груп населення;
- частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму;
- відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму;
- відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму;
- відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін;
- наявний дохід у розрахунку на одну особу;
- наявність житлового фонду в середньому на особу;
- обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків до ВВП;
- обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків до ВВП;
- рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. населення);
- рівень безробіття;
- витрати на охорону навколишнього середовища (капітальні інвестиції та поточні витрати).

Слід зазначити, що показник регіонального людського розвитку є інтегральним і враховує показники відтворення населення, соціального становища, комфортного життя, добробуту, гідної праці та освіти. Він дозволяє ранжувати регіони України за рівнем людського розвитку його мешканців. Так, , що на даний час, очолюють рейтинг регіонального людського розвитку Івано-Франківська (1 місце), Чернівецька (2 місце) та Закарпатська (місце) області, найнижчі позиції в рейтингу людського розвитку займають Житомирська (22 місце), Херсонська (21 місце) та Кіровоградська (20 місце) області. Київська область займає 13 місце в рейтингу [11].¹

Для якісної оцінки соціальної безпеки регіону необхідна розробка системи інструментів для оцінки якості життя населення, рівня щастя і задоволення власним життям, відчуття безпеки і захищеності і т.д.

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, а також Донецької та Луганської областей

Розробка шляхів забезпечення соціальної безпеки регіонів України тісно пов'язані з актуальними загрозами соціальної сфери, такими як: скорочення загальної чисельності населення під впливом різних факторів (середня кількість населення у 2010 році - 45778,5 тис. осіб, у 2017 році - 42485,4 тис. осіб) [12]; стійка тенденція до природного скорочення населення України (перевищення кількості смертей над народжуваністю) у 2015 році - (-)183012, у 2016 році - (-)186 592, у 2017 році - (-)210 136 осіб) [12]; міграційні процеси, які посилюються під впливом АТО на Донбасі і в наслідку анексії Криму, підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС, запровадження безвізового режиму з країнами ЄС. Так, лідерами по міграційному скороченню населення 2017 році стали такі регіони України як Донецька (-23868), Луганська (- 19147), Вінницька (- 4625) області [12]; велика кількість внутрішньо переміщених осіб (переселенців) - у 2017 році - 1,596 млн. осіб. Найбільш завантаженими при цьому залишаються неокуповані частини Донецької області (519 тис. осіб) та Луганської області (298 тис. осіб), Харківська область (196 тис. осіб), м. Київ (175,6 тис. осіб), Київська область (63,75 тис. осіб) [13]. Різке збільшення кількості населення в цих регіонах різко посилює навантаження на соціально-економічну інфраструктуру регіонів; низький рівень доходів громадян, в наслідку економічних потрясінь і нестабільності національної грошової одиниці. Так, у 2017 році, за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів всього 17,7% населення отримувало дохід понад 3720,0 грн. у місяць [12]. Крім того, посилюється тенденція розшарування населення на багатих і бідних; недосконалість медичної інфраструктури, труднощі із впровадженням медичної реформи у 2017 році, скорочення кількості медичних установ (1992 рік - 3,9 тис., 2010 рік - 2,7 тис., 2017 рік - 1,7 тис. медичних установ), скорочення кількості лікарів усіх спеціальностей (1992 рік - 228 тис., 2010 рік - 225 тис., 2017 рік - 186 тис. осіб), скорочення середнього медичного персоналу (1992 рік - 602 тис., 2010 рік -467 тис., 2017 рік - 360 тис. осіб) [12]; стійка тенденція до погіршення криміногенної ситуації в країні. Так, у 1992 році було виявлено 480 478 злочинів, у 2010 році - 505 371 злочинів, у 2017 році вже 523 911 злочинів [12]; невідповідність програм реформування економіки соціальним пріоритетам, неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування зайнятості працездатного населення і т.д. [13, с. 68].

У травні 2018 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) проводив щорічне соціологічне опитування з приводу найголовніших проблем, що турбують українців. Результати опитування дозволяють визначити найактуальніші проблеми українців, серед яких – війна на Сході, рівень життя населення, економічна ситуація в країні та безпека України, табл. 1.

Таблиця 1.
Результати відповіді на питання – які проблеми турбують українців, % [14]

	Україна в цілому, 2016	Україна в цілому, 2017	Україна в цілому, 2018
Війна на Сході України	71,5	71,1	67,2
Рівень життя	60,4	59,9	54,0
Економічна ситуація в Україні	45,9	46,7	41,6
Безпека України	20,9	21,0	23,4
Злочинність	13,3	13,0	14,4
Відносини з Росією	13,9	10,4	13,9
Екологічні (Чорнобильська та інші)	6,2	4,8	9,8
Політична ситуація в Україні	15,2	12,9	9,0
Анексія Криму	5,8	4,1	5,9
Відродження української нації	4,0	4,6	5,6
Відносини між громадянами України різних національностей	3,5	2,2	5,1
Відносини з Європейським Союзом	6,0	4,3	3,8
Статус російської мови в Україні	0,5	1,2	2,4
Інше	4,5	5,6	5,1
ВАЖКО СКАЗАТИ	1,0	0,4	1,2
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	0,6	0,0	0,0

Результати соціологічного опитування свідчать про проблеми у соціальній безпеці і свідчать про різне сприйняття актуальних проблем України залежно від регіону проживання, табл. 2.

Таблиця 2.

Результати відповіді на питання – які проблеми турбують українців (за регіонами), % [14]

	Західний	Центральний	Південний	Східний
Безпека України	29,8	19,8	23,3	20,3
Війна на Сході України	70,7	65,2	66,3	66,7
Відродження української нації	8,1	5,1	4,3	4,3
Відносини з Європейським Союзом	6,0	3,3	2,3	3,3
Відносини з Росією	10,9	9,1	18,0	24,6
Відносини між громадянами України різних національностей	4,7	3,7	7,1	5,8
Екологічні (Чорнобильська та інші)	11,3	8,9	8,8	11,0
Економічна ситуація в Україні	33,3	46,7	43,9	40,4
Злочинність	13,6	17,7	12,9	10,0
Анексія Криму	8,3	5,9	4,2	4,5
Рівень життя	44,3	58,1	58,6	54,6
Політична ситуація в Україні	9,9	8,3	8,9	9,1
Статус російської мови в Україні	1,3	0,4	5,3	4,7
Інше	5,8	3,2	6,4	6,1
ВАЖКО СКАЗАТИ	1,7	0,7	1,5	1,1
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	0,1	0,0	0,0	0,0

Так, наприклад, безпека України більшою мірою хвилює жителів Західних регіонів України, і меншою - Центральних, у той час як жителів Центральних регіонів України турбує рівень життя і економічна ситуація в країні сильніше, ніж жителів інших регіонів.

Результати соціологічного опитування підтверджують необхідність моніторингу соціальної безпеки у регіональному розрізі, при цьому соціальна політика України повинна враховувати специфіку соціально-економічного розвитку у кожному конкретному регіоні.

Виявлені загрози соціальної безпеки регіонів України, дозволяють запропонувати загальні способи протидії їм: на державному рівні - адаптування мінімально-необхідних стандартів, норматив і гарантій життєвого рівня населення відповідно до поточної економічної ситуації в Україні, реформування інститутів соціального захисту. Прожитковий мінімум, мінімальний розмір пенсійного забезпечення і заробітної плати повинні бути прямо пропорційними до поточних цін та тарифів. При цьому, основним завданням регіональних органів влади є забезпечення реалізації основних принципів і завдань соціальної політики на регіональному рівні; вдосконалення політики зайнятості населення регіону, створення нових робочих місць, центрів підвищення кваліфікації та перекваліфікації при державних службах зайнятості в усіх регіонах України, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; створення умов для виправлення демографічної деформації структури населення в регіоні, стимулювання репродуктивного зростання населення, допомога молоді та сім'ям, пропаганда сімейних цінностей, регулювання міграційних потоків; модернізація і розширення соціальної інфраструктури регіону; створення і просування бренду регіону, як інструменту формування сприятливого іміджу регіону в очах цільових груп громадськості; забезпечення підтримки реалізації медичної реформи в регіонах України, зростання якості медичного обслуговування, популяризація медичного страхування; розвиток системи освіти і підвищення рівня культури населення регіону; створення умов для розвитку підприємництва в регіоні, впровадження принципів соціального підприємництва на підприємствах регіону; сприяння підвищенню соціально-економічної активності населення, соціальної відповідальності та усвідомленості. Реалізація запропонованих заходів неможлива без реформування механізму реалізації соціальної політики держави в цілому і розробки методів її правового, інвестиційного, фінансового, наукового та інформаційного забезпечення.

Висновки. Нестабільність національної економіки, недосконалість правової сфери, політична нестабільність, війна на Сході України та анексія Криму негативно впливають на соціальну безпеку регіонів і країни в цілому. Сучасні геополітичні виклики і внутрішні проблеми викликають необхідність адаптації соціальної політики держави і вдосконалення механізму її реалізації з урахуванням соціально-економічного стану регіонів України. Соціальна безпека регіону, як складовий елемент економічної безпеки країни і динамічна система повинна відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, протистояти зовнішнім і внутрішнім наявним і потенційним загрозам та забезпечувати соціальний захист та умови поліпшення якості життя в регіоні.

Література.

1. The Heritage Foundation: Index of Economic Freedom 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine>

2. The World Bank: Благоприятность условий ведения бизнеса 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>
3. Economist Intelligence Unit: Quality-of-life index 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.eiu.com/home.aspx>
4. Сегодня Мультимедиа: Україна в світових рейтингах: як живеться українцям [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/ukraina-v-raznyh-reytingah-kak-zhivetsya-ukraincam--1049597.html>
5. Legatum Institute Foundation: Legatum Prosperity Index 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.prosperity.com/rankings>
6. Bloomberg: Bloomberg Innovation Index 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-17/sweden-gains-south-korea-reigns-as-world-s-most-innovative-economies>
7. United Nations: World Happiness Report 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2017/HR17.pdf>
8. 2017 Social Progress Index [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.socialprogressindex.com/?tab=2&code=UKR>
9. Sustainable Development Solutions Network (SDSN): Social Progress Imperative: World Happiness Report 2017 [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://worldhappiness.report/ed/2017/>
10. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України, 2017 - 65 с.
11. Державна служба статистики України [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Міністерство соціальної політики [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>
13. Онищенко В.О. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія / В.О. Онищенко, Т.М. Завора, О.В. Чепурний. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 274 с.
14. Київський міжнародний інститут соціології: які проблеми турбують українців [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&page=1&y=2018&m=5>

References.

1. The Heritage Foundation (2017), “Index of Economic Freedom 2017”, available at: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (Accessed March 2018).
2. The World Bank (2017), “Blagoprijatnost' uslovij vedenija biznesa”, available at: 2017 <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine> (Accessed December 2017).
3. Economist Intelligence Unit (2017), “Quality-of-life index 2017”, available at: <http://www.eiu.com/home.aspx> (Accessed March 2018).
4. Today Multimedia (2018) “Ukraina v svitovykh rejtyngakh: iak zhyvet'sia ukrainciam”, available at: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/ukraina-v-raznyh-reytingah-kak-zhivetsya-ukraincam--1049597.html> 24 (Accessed March 2018).
5. Legatum Institute Foundation (2017), “Legatum Prosperity Index 2017”, available at: <http://www.prosperity.com/rankings> (Accessed March 2018) .
6. Bloomberg (2017), “Bloomberg Innovation Index 2017”, available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-17/sweden-gains-south-korea-reigns-as-world-s-most-innovative-economies> (Accessed March 2018).
7. United Nations (2018), “World Happiness Report 2017”, available at: <https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2017/HR17.pdf> (Accessed March 2018).
8. Social Progress Imperative (2017), “2017 Social Progress Index”, available at: <http://www.socialprogressindex.com/?tab=2&code=UKR> (Accessed March 2018).
9. Sustainable Development Solutions Network (SDSN) (2017), “World Happiness Report 2017”, available at: <http://worldhappiness.report/ed/2017/> (Accessed March 2018).
10. State Statistics Service of Ukraine (2017), “Regional human development”, Statistical bulletin, p. 65.
11. State Statistics Service of Ukraine, available at <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed March 2018).
12. Ministry of Social Policy, available at <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed March 2018).
13. Onyschenko V.O., Zavora T.M., Chepurnyj O.V. (2015), *Sotsial'nabezpekahionu: teoretychni ta prykladniaspekty* [Social security of the region: theoretical and applied aspects], PoltNTU, Poltava, Ukraine.
14. Kyiv International Institute of Sociology (2018), “What concerns Ukrainians?”, available at: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&page=1&y=2018&m=5> (Accessed May 2018)

Стаття надійшла до редакції 20.05.2018 р.